

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ІНСТРУМЕНТУ ДОПОМОГИ ПЕРЕД ВСТУПОМ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Балакін Роберт Леонідович

*кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача відділу державних фінансів
ДННУ «Академія фінансового управління»*

Європейська Рада 23 червня 2022 р. надала Україні офіційний статус країни-кандидата на вступ у члени ЄС. Відтепер Україна одержала можливість отримувати ресурси в межах спеціального Інструменту допомоги перед вступом (Instrument for Pre-Accession assistant – IPA). Фінансовий пакет IPA III на період 2021–2027 рр. становить 14,2 млрд євро [1]. До бенефіціарів віднесено країни-кандидати на вступ у ЄС – Албанія, Ісландія, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, а також потенційні країни-кандидати – Боснія і Герцеговина та Косово).

Надання статусу кандидата на членство у Європейському Союзі є обов'язковим етапом для вступу у ЄС, однак статус країни-кандидата не дає права автоматично приєднатися до Союзу. Так, Словаччина приєдналася до ЄС через п'ять років кандидатства, Хорватія – через дев'ять, а Туреччина не може подолати цей шлях вже 23 роки. Жодних виняткових або пришвидшених процедур приєднання до Євросоюзу у правовій системі ЄС не міститься.

Передвступні фонди ЄС є надійною інвестицією в майбутнє як країн розширення, так і самого ЄС. Метою Інструменту допомоги перед вступом (IPA) є підтримка бенефіціарів у прийнятті та здійсненні політичних, інституційних, правових, адміністративних, соціальних та економічних реформ, необхідних для дотримання прав та обов'язків членства в Союзі, таким чином сприяючи їх стабільності, безпеці та процвітання. Ці реформи мають надати громадянам цих країн кращі можливості та сприяти поступовому досягненню стандартів, рівних тим, якими користуються громадяни ЄС.

Впродовж 2014–2020 рр. в рамках Інструменту допомоги перед вступом (IPA II) було виділено такі обсяги фінансування (млн євро): Туреччина – 3190; Сербія – 1404; Північна Македонія – 633; Косово – 573,1; Боснія і Герцеговина – 539,6; Чорногорія – 269,2 [2]. Туреччина єдина з-поміж країн-кандидатів повністю інтегрована в Європейський фонд сталого розвитку плюс (EFSD+). Це дозволить отримувати прибуток від широкого спектру механізмів бюджетних гарантій, які сприяють державним і приватним інвестиціям. Нещодавно створена

Турецька інвестиційна платформа (Türkiye investment platform – TIP) стала основним вектором для ідентифікації та вибору інвестиційних можливостей, які відображають пріоритети Європейського фонду сталого розвитку плюс – зелений курс, зайнятість та зростання. Цей новий механізм має на меті підтримку інноваційних інвестицій, пропонує фінансовими установами ЄС у таких сферах, як декарбонізація, цифровізація, доступ до фінансування, інновації та зелені інвестиції [3].

Ключові показники ефективності для вимірювання прогресу проведення реформ з метою наближення до ЄС базуються на Копенгагенських критеріях. Перелік показників ефективності використання ресурсів ІРА III включає: 1) композитний індикатор за політичними критеріями, який включає п'ять елементів (функціонування судової влади, боротьба з корупцією, боротьба з організованою злочинністю, свобода вираження поглядів, реформа державного управління); 2) ставлення до ЄС (відсоток населення країни із загальним позитивним ставленням до ЄС); 3) зведений показник відповідності правовому надбанню ЄС (*EU acquis*); 4) композитний показник за економічними критеріями; 5) витрати на соціальний захист у % ВВП, рівень зайнятості осіб віком від 20 до 64 років, зміни коефіцієнта Джині бенефіціара; 6) цифрові навички; 7) «легкість ведення бізнесу» (джерело: Світовий банк); 8) енергоємність ВВП, частка відновлюваної енергії у валовому кінцевому споживанні енергії; 9) показник рівня зниження викидів парникових газів за підтримки інструменту передвступної допомоги (ІРА III); 10) території морських, наземних і прісноводних екосистем під а) охороною, б) сталим управлінням за підтримки ІРА III; 11) добросусідські відносини, як-от кількість встановлених, формалізованих і запроваджених транскордонних партнерств, відсоток внутрішньо-регіональної торгівлі до ВВП, кількість осіб, які перетинають кордон щодоби, кількість транспортних засобів, що перетинають кордон щодня [1].

Якщо відповідні індикатори показують значний регрес або постійну відсутність прогресу країною-кандидатом або потенційним кандидатом у сферах, охоплених підходом «фундаментальні основи першочергово», обсяг та інтенсивність допомоги повинні бути відповідно змінені. Рада ЄС може прийняти рішення про припинення або скорочення, частково або повністю, економічних і фінансових відносин з країною-кандидатом відповідно до статті 215 Договору про функціонування Європейського Союзу. Комісія має повноваження призупиняти платежі або виконання фінансових угод відповідно до Регламенту (ЄС, Євратом) 2018/1046 Європейського Парламенту та Ради.

Потреби та можливості країн-кандидатів враховуються відповідно до принципу справедливої частки, щоб уникнути непропорційно

низького рівня допомоги порівняно з іншими бенефіціарами. Допомога диференціюється за обсягом та інтенсивністю відповідно до результатів діяльності бенефіціарів, зокрема, щодо їхньої відданості та прогресу у впровадженні реформ, а також відповідно до їхніх потреб. При оцінці діяльності бенефіціарів та прийнятті рішення щодо допомоги, яка буде надана, особлива увага приділяється зусиллям, докладеним у сфері верховенства права та основних прав, демократичних інститутів та реформи державного управління, економічного розвитку і конкурентоспроможності.

З-поміж тематичних пріоритетів допомоги можна виокремити: посилення фіскального та економічного управління; сприяння узгодженню правил, стандартів, політики та практики бенефіціарів із правилами ЄС; просування розумного, сталого, інклюзивного та безпечного транспорту, усунення вузьких місць у ключових мережевих інфраструктурах, а також підвищення енергетичної безпеки та диверсифікації; просування цифрової економіки, покращення доступу до цифрових технологій і послуг; сприяння загальній безпеці та безпеці постачання їжі та води.

Україна у першому десятиріччі 2000-х років використовувала інструменти технічної допомоги Twinning і TAIEХ (Інструмент обміну інформацією про технічну допомогу). Європейський Союз профінансував масштабний проєкт допомоги «Впровадження інструменту Twinning в Україні». Передача знань та досвіду щодо впровадження *acquis communautaire* від держав-членів з відповідним досвідом є особливо корисним у контексті підготовки до вступу у члени Європейського Союзу [4].

На відміну від попередніх програм передвступної допомоги ЄС (ІРА I та ІРА II) діюча програма (ІРА III на 2021–2027 рр.) не містить розподілу коштів по окремих країнах-кандидатах та потенційних кандидатах. Для фінансування України як кандидата на вступ до ЄС потрібно збільшити загальний обсяг ресурсів ІРА III. Європейський Парламент і Рада ЄС можуть врегулювати питання фінансування України за рахунок коштів ІРА III шляхом ухвалення спільного рішення про внесення відповідних змін до Регламенту (ЄС) 2021/1529 від 15 вересня 2021 р. (стаття 4 «Бюджет» та додаток I щодо переліку країн, які отримують допомогу перед вступом) [1].

Інструмент ІРА III підвищує керованість з боку ЄС, оскільки його програмування базується на тематичних пріоритетах, а не на фінансових пакетах для країн. Це дає змогу винагороджувати за ефективність і прогрес у досягненні ключових пріоритетів, а також більшу гнучкість, щоб реагувати на мінливі потреби партнерів на шляху до вступу.

Узгодженість і взаємодоповнюваність ІРА III з новим Інструментом сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва NDICI – Global

Еуроєре обсягом 79,5 млрд євро забезпечується, зокрема через тематичні компоненти та компоненти швидкого реагування, що також приносить користь країнам-кандидатам і потенціальним кандидатам на вступ до ЄС.

Інструмент NDICI – Global Europe об'єднує гранти, змішані фінансові механізми та гарантії (останні раніше підпорядковувалися спеціальним правилам і положенням, таким як мандат ЄІБ на зовнішнє кредитування), що дозволить ЄС стратегічно сприяти державним і приватним інвестиціям у всьому світі для підтримки сталого розвитку через Європейський фонд сталого розвитку плюс (EFSD+). Інвестиції забезпечуються Гарантією зовнішніх дій на суму до 53,4 мільярдів євро, яка охоплює країни, які готові вступити до ЄС. Гарантія Євросоюзу повинна забезпечувати лише покриття політичних ризиків для операцій приватного сектору, яке має бути узгодженим з діяльністю експортно-кредитних агентств держав-членів ЄС. Країни Євросоюзу та сторони Угоди про Європейську економічну зону мають можливість надавати внески у грошовій формі або у формі гарантії. Внесок у вигляді гарантії не повинен перевищувати 50% суми операцій, гарантованих Союзом [5].

За нормами Регламенту (ЄС) 2021/947 від 9 червня 2021 р. Україна має правові підстави для отримання ресурсів через Європейський фонд сталого розвитку плюс (EFSD+) і Гарантію зовнішніх дій (EAG). Фінансування операцій в рамках зазначеного Фонду і надання Гарантії зовнішніх дій здійснюється коштом Інструменту допомоги перед вступом [5].

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2021/1529 of the European Parliament and of the Council of 15 September 2021 establishing the Instrument for Pre-Accession assistance (IPA III). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1529>.
2. 2022 Enlargement package. Countries factograph. Brussels, 12.10.2022. URL: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP226082>.
3. Türkiye 2022 Report. Brussels, 12.10.2022. SWD(2022) 333 final. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022en>.
4. Балакін Р.Л. Державне регулювання критичної інфраструктури в Україні в період воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 70–94.
5. Regulation (EU) 2021/947 of the European Parliament and of the Council of 9 June 2021 establishing the Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, amending and repealing Decision No 466/2014/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EU) 2017/1601 of the European Parliament and of the Council and Council Regulation (EC, Euratom) No 480/2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/947/oj>.